

تاریخ سیاسی مطبوعات مصر

(جلد اول)

دکتر عباس اسدی

عضو هیات علمی دانشکده علوم ارتباطات

دانشگاه علامه طباطبائی

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه : اسدی، عباس، ۱۳۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور : تاریخ سیاسی مطبوعات مصر/ عباس اسدی .
مشخصات نشر : تهران : آوای نور: آثار فکر، ۱۳۹۵ -
مشخصات ظاهری : ج.
فروست : آوای نور؛ ۵۰۸.
شابک : ۱۲۵۰۰۰ ریال-۵-۲۲۳-۳۰۹-۶۰۰-۹۷۸ :
یادداشت : ص.ع به انگلیسی: Abbas Asadi.The political history of Egypt's press
یادداشت : کتابنامه: ص. [۱۶۹]-۱۷۱.
موضوع : مطبوعات و سیاست -- مصر -- تاریخ
موضوع : Press and politics -- Egypt -- History
رده بندی کنگره : PN۴۶۲۱۳۹۵۵۴۲ت۵الف/
رده بندی دیویی : ۶۲/۰۷۹
شماره کتابشناسی ملی : ۴۳۱۱۳۱۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ سیاسی مطبوعات مصر (جلد اول)

تألیف: دکتر عباس اسدی

ناشر: انتشارات آوای نور

با همکاری: انتشارات آثار فکر

چاپ دوم ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۲۲۳-۵

تهران: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - شماره ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ - نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت ۱۳۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷.....	مقدمه
۱۱.....	فصل نخست: تحولات مطبوعات در دوران خدیوها
۱۳.....	مطبوعات دوران محمد علی پاشا
۱۵.....	مطبوعات دوران عباس اول
۱۶.....	مطبوعات دوران سعید پاشا
۱۶.....	مطبوعات دوران اسماعیل پاشا
۲۰.....	مطبوعات دوران توفیق پاشا
۲۲.....	راغب پاشا
۲۴.....	مطبوعات دوران اشغال مصر
۳۳.....	مطبوعات دوران پس از جنگ جهانی دوم
۴۰.....	خلاصه فصل یک
۴۳.....	فصل دوم: تحولات مطبوعات در دوره نجیب و ناصر
۴۳.....	سرگذشت نجیب و ناصر
۵۲.....	ناصر و مطبوعات
۵۹.....	ناصر و مالکیت مطبوعات
۶۷.....	روزنامه نگاری و جاسوسی
۱۲۰.....	خلاصه فصل دوم
۱۲۳.....	فصل سوم: تحولات مطبوعات در دوره سادات
۱۲۳.....	سرگذشت سادات
۱۳۸.....	سادات و مسأله مطبوعات

- ۱۶۱ قانون عیب سادات
- ۱۶۳ رهبران مصر و چالش‌های سندیکاهاى مطبوعاتی
- ۱۶۸ خلاصه فصل سوم
- ۱۶۹ منابع

مقدمه:

جهان سیاست مصر، دور باطل است. این را تحولات سیاسی در آن کشور نشان می‌دهند. اگرچه این کشور یکی از نخستین کشورهای خاورمیانه بود که پس از حمله ناپلئون، درهای خود را به جهان غرب گشود و در تحولات فرهنگی و روشنفکری به کشوری پیشرو در منطقه تبدیل شد، ولی هیچ‌گاه نتوانست دور باطل سیاست را بشکند. چنان که، هنوز دموکراسی در این کشور، راهی به درازای رود نیل دارد.

البته، مصر در مقاطعی در دوران معاصر، نقش مهمی در سیاست خاورمیانه ایفا کرده است. در دهه ۵۰ میلادی، جمال عبدالناصر، ملی‌گرایی عربی و جنبش عدم تعهد را بنیاد نهاد، کانال سوئز را ملی اعلام کرد و نقش محوری در تلاش‌های ضد امپریالیستی در جهان عرب و آفریقا ایفا نمود و به‌طور کلی، سیاست‌های ملی‌گرایانه او که به ناصرسم مشهور شد، هواداران زیادی در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در جهان عرب پیدا کرد. هرچند شکست در جنگ ۶ روزه از اسرائیل در ۱۹۶۷، خدشه زیادی به موقعیت عبدالناصر به عنوان «رهبر جهان عرب» وارد ساخت، با این حال، نزد عموم اعراب، به عنوان نماد حیثیت و آزادی اعراب باقی ماند. در حالی که انور سادات، جانشین او با امضای پیمان کمپ دیوید در سال ۱۹۷۹، مواضع کشورش را به غرب نزدیک‌تر کرد، اقدامی که نه تنها به اخراج مصر از جامعه عرب تا سال ۱۹۸۹ منجر شد، حتی به کشته شدن سادات نیز انجامید.

حسنی مبارک نیز که پس از او به قدرت رسید، بعد از حکمرانی طولانی محمدعلی پاشا در قرن نوزدهم، بیش از هر رهبر دیگری بر مصر حکومت کرد. مبارک یکی از قدیمی ترین رهبران سیاسی در جهان عرب بود که در سن ۷۷ سالگی در سال ۲۰۰۵ برای پنجمین دوره پیاپی رئیس جمهوری مصر شد. حسنی مبارک، برخلاف انور سادات، هیچ‌گاه معاونی برای خود برنگزید و از سال ۱۹۸۱ که رهبری مصر را به دست گرفت، عملاً اجازه نداد که هیچ شخصیت سیاسی درحزب حاکم برجسته شود. طی ۳۰ سال حکومت سرکوبگرانه او، در مصر همواره حالت فوق العاده برقرار و فساد به طرز فزاینده ای در حال گسترش بود. تا که با سقوط او در بهار عربی

۲۰۱۱، دوره جمهوری اول در مصر نیز به پایان رسید. در ۵۹ سال دوران جمهوری اول (۲۰۱۱-۱۹۵۲) تنها ۴ رییس جمهوری در مصر به قدرت رسیدند که عبارت بودند از: محمد نجیب، جمال عبدالناصر، انور سادات و حسنی مبارک. وجه بارز این دوران، دیکتاتوری نظامیان بود.

در مه سال ۲۰۱۲ با پیروزی محمد مرسی، کاندیدای اخوان المسلمین در انتخابات ریاست جمهوری، جمهوری دوم آغاز شد. حکومت مرسی نخستین رییس جمهوری غیر نظامی به گونه ای شروع شد که برخی گمان کردند که دوران برقراری دموکراسی در مصر فرا رسیده است. اما در اولین سالگرد به قدرت رسیدن او، ارتش طی کودتایی، بهار عربی را به خزان زودرس دموکراسی تبدیل کرد و قدرت را در اختیار فرمانده خود، ژنرال عبدالفتاح السیسی قرار داد.

در این میان، روزنامه نگاری نیز در مصر، همواره با جزر و مدهای سیاسی همراه بوده است. مطبوعات در این کشور، زمانی تأسیس شدند که مصر نوین توسط محمدعلی پاشا ایجاد شد. بنابراین چنین شرایطی «الوقایع مصریه» توجیه گر اقتدار مطلقه والی مصر بود. اواخر قرن نوزدهم، زمانی هم که نیروهای خارجی به منظور تسلط و نفوذ بر مقدرات این کشور رقابت را آغاز کردند، مطبوعات نیز به ابزارهای انعکاس دیدگاه‌ها و نظریه های این نیروها تبدیل شدند. مثلاً «المقطم» به پیاده شدن نقشه‌های انگلستان و «الاهرام» به تعبیر رؤیاهای فرانسه کمک می‌کردند. به‌واقع آنچه را مطبوعات در این دوره به چاپ می‌رساندند، در راستای تأمین منافع اشغالگران یا طبقه متوسطه به بالا بود.

به‌طور کلی، بارزترین ویژگی مطبوعات این کشور، در هردوره ای، حمایت از دولت، سیاست‌ها و اقدامات آن بوده است. در دوران معاصر نیز، گزارش‌ها و اخبار داخلی مطبوعات مصر، همواره بر موفقیت‌های ادارات دولتی متمرکز بوده است. این نکته، حتی در مورد اخبار بین‌المللی و جهان عرب نیز، صدق می‌کند.

در همه این دوران، حتی اخبار منفی در مطبوعات مصر به‌گونه ای مطرح‌شده اند تا نشان دهند دولت برای حل مسایل، فعال بوده است. هنگامی که روزنامه‌نگاران به مسایل مهم پرداخته اند یا برخی اشتباهات اجرایی را نقد کرده‌اند، به گونه ای نبوده است که به بی‌آبرویی نظام یا بی اعتبار شدن سیاست دولت، شود. بنابراین، از این منظر، در این کشور، مطبوعات همواره، به طور نسبی از آزادی وسیعی در نقد و انتقاد از برنامه‌های دولت برخوردار بوده‌اند! زیرا اولویت و رسالت همه آنها، نشان دادن موفقیت های دولت بوده است! در غیر این صورت، آنها متهم به عبور از خطوط قرمز می شده اند، موضوعی که همواره عواقب وخیمی برای روزنامه مربوطه به همراه آنها داشته است.

در واقع، در مصر همیشه برای پرهیز از سانسور مطبوعات، سیستم خود سانسوری حاکم بوده است. اگرچه نشریات دولتی، سر براه بوده اند، اما نشریات حزبی^۱ هم تنها در چارچوب قانون احزاب فعالیت کرده‌اند. معنی دیگر این سخن، آن است که در مطبوعات مصر، معمولاً همه انتقادات و مشکلات به نخست وزیر ختم می‌شوند و از ایشان جلوتر نمی‌روند. اگر نشریات و افراد مطبوعاتی پا را از گلیم خود درازتر کنند آن‌گاه باید در دادگاه‌های این کشور، پاسخگوی اتمام‌هایی هم چون فساد مالی - اداری، رشوه، جاسوسی و ... باشند. این را نیز باید افزود که در این کشور، بعضی از مطبوعات به خصوص مطبوعات حزبی، در ظاهر مخالف دولت هستند، ولی در باطن، حکم اطمینان رژیم را دارند. برای همین، گاهی اوقات مشاهده می‌شود که هر از گاهی، در این نشریات، مقالاتی به ظاهر مخالف درج می‌شوند، بدون آن از سوی حکومت مورد تهدید قرار گیرند.

خلاصه این‌که، امروز، بسیاری از روزنامه‌ها و مجلات در مصر، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم وابسته به دولت هستند، به خصوص این که عمده‌ترین آنها، تنها از سوی چند مؤسسه بزرگ، منتشر می‌شوند. مؤسساتی که پس از کودتای ۱۹۵۲ در مصر، صادره شده‌اند و اکنون جزء مؤسسات دولتی به حساب می‌آیند. در حالی که برخی از این مؤسسات قبلاً خصوصی بوده‌اند. مهم‌ترین آنها عبارتند از: مؤسسه الاهرام^۲، مؤسسه الاخبار الیوم^۳، دار الهلال^۴، دار التحریر^۵، دار المعارف، دار التعاون، دار الشعب، روز الیوسف، دار الميدان و.....

با اوصافی که رفت، باید گفت که کتاب «تاریخ سیاسی مطبوعات مصر»، روایتی از تاریخ و روزنامه‌نگاری است. نه تاریخ صرف است و نه صرفاً تاریخ روزنامه‌نگاری و به عبارتی، تفسیر و تحلیلی از جدال میان تاریخ و روزنامه‌نگاری است. تاریخی که با سیاستمداران و روزنامه‌نگاران ساخته شده، اما تنها با روزنامه‌نگاران به ثبت رسیده است. بالاخره این‌که کتاب حاضر، بخشی از

^۱ - گاهی یک حزب، چند نشریه (روزنامه، هفته‌نامه و...) را در موضوعات مختلف منتشر می‌کند، مثل: حزب التجمع که هفته‌نامه سیاسی «التجمع» و ماهنامه ادبی «ادب و نقد» را منتشر می‌کند و یا حزب الوفد که روزنامه «الوفد» و هفته‌نامه سیاسی، فرهنگی و اجتماعی «البدایه» را چاپ می‌کند.

^۲ - مؤسسه الاهرام که علاوه بر روزنامه‌های الاهرام و الاهرام المسائی، هفته‌نامه‌های الاهرام انگلیسی و فرانسوی، الاهرام الاقتصادي، الاهرام العربی، ماهنامه‌های مختارات الایرانیه، مختارات الاسرائیلیه، کراسات استراتیجیه، قرائات استراتیجیه، لغه العصر، الاهرام الیدیوقراطیه، موسوعه الشباب السیاسیه و ... را منتشر می‌کند.

^۳ - مؤسسه الاخبار الیوم که علاوه بر روزنامه اخبار الیوم، هفته‌نامه‌های اخبار النجوم، اخبار النجوم، اخبار الرياضه، اخبار الادب، اخبار الحوادث و مجله بلبل را منتشر می‌کند.

^۴ - دارالتحریر، ۴ روزنامه به نام‌های الجمهوریه، المساء، انگلیسی و فرانسوی و ۴ هفته‌نامه به اسامی عقیدتی، حریتی، شاشتی و الکوره و الملاعب و کتاب الجمهوریه را به شکل ماهانه منتشر می‌نماید.

^۵ - دار الهلال، دارای ۴ هفته‌نامه به نام‌های المصور، حواء، الکواکب، سمیر و ماهنامه الهلال و کتاب‌هایی است که به اسامی زیر به‌صورت ماهانه منتشر می‌شود: کتاب الهلال الطبی، کتاب الهلال و الشیاطین، طبیبک الخاص، کتاب الهلال للاولاد و البنات و روايه الهلال.

مسیر تاریخ مصر است که خواننده پس از مطالعه آن، درمی‌یابد کدام یک از آنان درست عمل کرده و راست گفته است؟

«تاریخ سیاسی مطبوعات مصر»، برای آنانی که در حوزه روزنامه‌نگاری، مدیریت رسانه، علوم سیاسی و تاریخ، پژوهش می‌کنند، حاوی مباحث بکر و نکته‌های قابل تأمل است و برای آنانی هم که در سایر زمینه‌ها مشغول مطالعه‌اند، هرگز ملال‌انگیز نیست. این یک ادعا هم نیست، می‌توان با خواندن آن، به میزان درستی این ادعا پی برد.

نویسنده خود می‌داند در توصیف نشیب و فرازهای تاریخ روزنامه‌نگاری مصر، احتمال لغزش می‌رود، ولی امید دارد در حد بضاعت خود و امکانات و شرایط موجود و با تحقیق و بررسی اطلاعات و اسناد، از میزان اشتباه در این اثر بکاهد.

نویسنده نه تنها خود را از راهنمایی‌ها و تذکرهاى خوانندگان صاحب‌نظر و فرزانه بی‌بهره نمی‌بیند، بلکه انتظار دارد این فرزندگان از راه لطف، نویسنده را از نقدها و نظریات خود به هر صورت، باخبر کنند.

عباس اسدی^۶

مرداد ۱۳۹۵